

การส่งเสริมกระบวนการทางธรรมปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์
สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

PROMOTION OF DHAMMA PRACTICE PROCESS FOR TOURISTS
BY THE FOREST MONKS IN THE NORTHEAST

¹พระสุภาพร เตชธโรและ ²นคร จันทรราช

¹Phra Suphaphorn Tejadhari and ²Nakhon Jantharach

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Suphaphorn_T@gmail.com

Received December 25, 2020; Revised February 12, 2021; Accepted March 20, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการจัดทำแบบสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแหล่งท่องเที่ยวสายวัดป่า และนักท่องเที่ยว จำนวน 30 รูป/คน และใช้แบบสอบถามนักท่องเที่ยวจำนวน 252 ตัวอย่าง นำผลที่ได้จากการศึกษาเชิงปริมาณมาแล้วทำการศึกษาวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นอยู่กับเพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ รวมทั้งพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวและเข้ามาปฏิบัติธรรมในวัดของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งพบว่า ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ สภาพแวดล้อมล้วนมีผลและเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างแรงจูงใจ ดึงดูดในแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาค

¹ อาจารย์ ดร., คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ ดร., คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนผลจากการสัมภาษณ์ พบว่าแนวทางการส่งเสริมเบื้องต้นคณะสงฆ์ได้พัฒนาวัดเป็นสถานที่สะอาดร่มรื่นเหมาะแก่เข้ามาท่องเที่ยวศึกษาธรรมะ และมาปฏิบัติธรรมไว้เป็นอย่างดี สามารถเข้ามาพักผ่อนชื่นชมธรรมชาติรองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมากได้ ซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็งของการท่องเที่ยว รวมถึงการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวก สถานที่มีความพร้อม พระสงฆ์สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้ แต่จะต้องเป็นผู้นำสู่การปฏิบัติธรรม มีความรู้ปฏิบัติทาน่าเลื่อมใส ตลอดจนการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่ดี จึงจะมีแรงจูงใจดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเข้าสู่ธรรมปฏิบัติที่ส่งเสริมกระบวนการท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าให้มีความมั่นคงต่อไปได้

คำสำคัญ : กระบวนการส่งเสริม; การปฏิบัติธรรม; พระสงฆ์สายวัดป่า

Abstract

The objectives of this research included: 1) To study the factors that created motivation in Dhamma practice for tourists of forest monks in the northeastern region; and 2) To study and analyze the results of the process of promoting Dhamma practices for tourists of forest monks in the northeastern region. The qualitative research methodology was used by conducting in-depth interview with interview forms from the 30 informants including related persons in forest temples tourist attractions and tourists. Questionnaires were also used with 252 samples of tourists. The results of the quantitative study were analyzed. The results of his research were as follows: The factors that created motivation in practicing Dhamma for tourists of forest monks in the northeastern region depended on gender, age, status, education, occupation, income, as well as the behavior of the tourists that participated in practicing Dharma in the forest temples. It was also found that basic facilities, accesses of the tourist attractions, public relations and the environment were all the factors affecting, motivating and attracting the tourists of forest monks in the northeastern region. The results of the interview were found that primary approach for the promotion was that the forest monks had developed the temple to be clean, shady, and suitable for visiting, studying and practicing Dhamma. It could be a place to accommodate many tourists to relax and appreciate the nature that was considered the strengths of tourism. This also covered the accessibility and the well-preparedness of the tourist attraction. As a result, the well-preparedness of facilities, creditability and a good public relation would lead to the access of Dhamma practice of the tourists. This would promote the sustainable tourism process of the forest monks.

Keywords: Promotion Process, Dhamma Practice, Forest Monks

บทนำ

วัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความพิเศษในฐานะเป็นวัดที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรม เสริมสร้างความเข้าใจในชีวิตมากกว่าความรู้เพื่อความบันเทิง จึงมีกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่นิยมมาวัดป่าเพื่อการเรียนรู้ พัฒนาจิตใจ และได้รับแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ตนเอง เพื่อการพักผ่อนและแสวงบุญไปในตัว ทั้งนี้ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีพระสงฆ์สายวัดป่าที่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติอยู่อย่างมากมายหลายวัด ที่นำมาซึ่งความศรัทธาของประชาชนก่อให้เกิดแรงสนับสนุนด้านงบประมาณ นำสู่การก่อสร้างศาสนสถานที่น่าสนใจอย่างน่าเหลือเชื่อ จึงทำให้เหมาะแก่การมาท่องเที่ยว การศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นของวัดและปฏิบัติธรรมของคณาจารย์ในสายปฏิบัติ เช่น หลวงปู่เหรียญ วัดอรัญญบรรพต จังหวัดหนองคาย หลวงตามหาบัว วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี หลวงปู่โพธิ์ วัดโพธิ์โนนทัน จังหวัดขอนแก่น หลวงปู่มั่น วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร หลวงปู่ดุลย์ อตุโล วัดบูรพา จังหวัดสุรินทร์และหลวงปู่ชา สุภทฺโท วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

จากเหตุผลดังกล่าวมานี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติของพระสงฆ์สายวัดป่า รวมทั้งกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อวิเคราะห์ผลการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ มาสู่องค์ความรู้ และหลักวิธีการทางธรรมปฏิบัติที่ดั่งามส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศาสนาแก่นักท่องเที่ยว ชุมชน สังคม และพระภิกษุสงฆ์ผู้มุ่งหวังพัฒนาวัดในทางพุทธศาสนาสู่การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยภาคสนามในพื้นที่วิจัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ต้นหรือเทียบเท่าจำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 38.9 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพนักงานเอกชน จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 38.5 และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 8,001 – 10,000 บาท บาทขึ้นไป จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 33.7 โดยพฤติกรรมกรรมกรของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวและเข้ามาธรรมปฏิบัติในวัดของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถอธิบายได้ ดังนี้ จำนวนครั้งที่เคยเดินทางมาเที่ยวสายวัดป่าก่อนหน้านี้ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เคยเดินทางมาเที่ยวจำนวน 2 ครั้ง จำนวน 91 คน คิดเป็นร้อยละ 36.1 มีวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาท่องเที่ยวสายวัดป่า คือ การกราบไหว้ขอพร จำนวน 98 คิดเป็นร้อยละ 38.9เดินทางมาท่องเที่ยวสายวัดป่าโดยพาหนะคือ รถยนต์ส่วนตัว จำนวน 178 คน คิดเป็นร้อยละ 70.6 โดยส่วนใหญ่บุคคลที่เดินทางมาด้วยคือครอบครัวญาติ จำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 52.8 ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวสายวัดป่า คือญาติและเพื่อนแนะนำ จำนวน 154 คิดเป็นร้อยละ 61.1 ส่วนใหญ่เดินทางมาแล้วไม่พักค้างคืน จำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 91.7 นอกจากท่องเที่ยวสายวัดป่าส่วนใหญ่ คือไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเสียง จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 32.1 โดยมีค่าใช้จ่ายเพื่อบริจาคทำบุญ/ซื้อสินค้าและของที่ระลึก คือ ต่ำกว่า 500 – 1,000 บาท จำนวน 141 คน คิดเป็นร้อยละ 56.0 ช่วงเวลาที่สะดวกจะมาเที่ยวสายวัดป่ามากที่สุด คือ เมษายน-มิถุนายน จำนวน 161 คน คิดเป็นร้อยละ 63.9 ส่วนใหญ่เหตุผลที่มาท่องเที่ยวสายวัดป่า คือได้รับคำชวนจากเพื่อนและญาติ จำนวน 121 คิดเป็นร้อยละ 48.0 ซึ่งส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวคิดว่าเดินทางมาท่องเที่ยวสายวัดป่าอีก จำนวน 250 คิดเป็นร้อยละ 99.2 และเมื่อกลับจากการท่องเที่ยวไปแล้วส่วนใหญ่รู้จักกลับไปแนะนำคนอื่นๆ ให้มาเที่ยว จำนวน 251 คน คิดเป็นร้อยละ 99.6

2. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน, ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว, ด้านการประชาสัมพันธ์,ด้านสภาพแวดล้อม,ด้านข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว พบว่า

ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่าปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านการเข้าถึง/เส้นทางคมนาคม เช่น สภาพถนน มีระดับมากที่สุด ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือมีการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น

ด้านการประชาสัมพันธ์พบว่าปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ อยู่ในระดับ มาก โดยมีสื่อสิ่งพิมพ์ประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ หนังสือประวัติวัด หนังสือหลักธรรมคำสอน มีระดับมากที่สุด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือมีศูนย์ประชาสัมพันธ์/บริการข้อมูล เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว

ด้านสภาพแวดล้อมพบว่าปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับมาก โดยมีต้นไม้ขนาดใหญ่ ใช้เป็นร่มเงา ทำให้ร่มรื่นและมีการ ตกแต่งอยู่เสมอ มีระดับมากที่สุดและข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ มีระบบการจัดเก็บ ทำลายขยะมูลฝอยที่ดี

ด้านข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว พบว่าปัจจัยด้านข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก โดยแหล่งท่องเที่ยววัดป่ามีสภาพทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธในด้านอื่นๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้มีระดับมากที่สุด ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ มีกฎระเบียบจำกัดนักท่องเที่ยวสายวัดป่า ระยะเวลาในการเข้าชม

3. ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวในการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้านกายภาพต่อแหล่งท่องเที่ยววัดป่า อยู่ในระดับมากที่สุดโดยความสำคัญในแง่สถานที่ความสะอาด สงบ ร่มรื่น ดึงดูดใจ และการเดินทางสะดวก มีระดับมากที่สุด ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือการบริการดูแล ความปลอดภัย

ด้านบุคคล โดยภาพรวมพบว่าปัจจัยด้านบุคคลผู้สอนการปฏิบัติธรรมมีภูมิธรรม มีความรู้ มีระดับมากที่สุด ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ บุคคลผู้สอนธรรมปฏิบัติตรงต่อเวลา

ด้านปัจจัยเสริม พบว่าในการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านปัจจัยเสริม ด้านบรรยากาศ เงียบสงบ สะอาด มีสุนทรียภาพที่ดี มีระดับมากที่สุด ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ มีด้านการปฏิบัติธรรมมีความเหมาะสม และมีกิจกรรมเสริม เช่นแสดงธรรม ตอบปัญหาธรรม สอบอารมณ์

ด้านความคิดเห็นเพิ่มเติม และข้อเสนอแนะนั้นพบว่า (ที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา เพื่อเสริมสร้างกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

- ด้านกิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่า

ควรมีการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนหรือหน่วยงานในชาวจังหวัด อำเภอดำบลหมุ่มบ้าน ทำกิจกรรมร่วมกับวัดเพื่อสร้างกิจกรรมที่ดีระหว่างพระภิกษุสงฆ์สายวัดป่ากับชาวบ้านเพื่อสร้างรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดความมั่นคง ดึงดูด ส่งเสริมต่อการท่องเที่ยว เช่น การตักบาตทำบุญในวัดสำคัญต่างๆ การจัดสวดมนต์ การจัดแสดงธรรมในวันพระ

- ด้านกายภาพ ควรมีการทำความสะอาดบริเวณวัดป่าอย่างสม่ำเสมอ เช่น ตามถนนในทางเดินไปแต่ละกุฏิ, มีเก้าอี้ที่พักผ่อนไว้บริการนักท่องเที่ยว ป่าไม้ควรจัดปรับภูมิทัศน์เสริมให้เกิดความสวยงามเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์ ด้านสว่างจัดไฟทำให้เพียงพอในเส้นทางเดิน

- ด้านการประชาสัมพันธ์ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวมากกว่านี้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธด้านการส่งเสริมธรรมปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกว่านี้ โดยทางจังหวัดส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการจัดโฆษณาจัดประชาสัมพันธ์ถึงแหล่งท่องเที่ยวต่างๆที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจมีความคุ้มค่าในการมาท่องเที่ยว ทั้งยัง

ส่งเสริมสนับสนุนการมีรายได้ให้กับชุมชนในพื้นที่อื่นๆนอกจากนี้ป้ายบอกทางที่จะเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อยอยู่ ควรมีการติดป้ายบอกทางมากกว่านี้

- ด้านการจัดการ ควรมีการปลูกต้นไม้ตามถนนหนทาง หรือมีส่วนยอมสวนสาธารณะต่างๆ ระหว่างการเดินทางไปท่องเที่ยวสายวัดป่า เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้พักผ่อนเพิ่มมากขึ้น ควรมีป้ายอธิบายถึงความสำคัญ ประวัติ หรือความเก่าแก่ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา เพื่อเป็นการส่งเสริมความรู้ด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ในด้านการจัดการควรมีวิทยากรอาสาสมัครคอยช่วยเหลือแนะนำแก่นักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ทั้งให้คำแนะนำสถานที่ แนะนำบุคลากรอื่นๆ แนะนำการปฏิบัติ รวมทั้งข้อวัตรอื่นๆ

อภิปรายผล

การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาด้านสิ่งดึงดูดใจ ในเบื้องต้นคณะสงฆ์ควรจัดและพัฒนาวัดเป็นสถานที่ที่สะอาดร่มรื่นเหมาะแก่เข้ามาศึกษาธรรมและมาปฏิบัติธรรมในวัดไว้เป็นอย่างดีสามารถเข้ามาพักผ่อนชื่นชมธรรมชาติภายในวัดได้ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งดึงดูดที่เป็นจุดแข็งของการจัดการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมต่อการเข้ามาปฏิบัติธรรมของนักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เป็นอย่างดี ส่วนถาวรวัตถุโบสถ์วิหารรูปเคารพบูรพาจารย์เจดีย์หรือสิ่งสักการะต่างๆภายในวัดป่านั้นถือเป็นจุดเด่นด้านสิ่งดึงดูดใจเป็นสำคัญในการเข้ามาของนักท่องเที่ยวเพื่อกราบสักการะอยู่ดั้งเดิมแล้ว เพียงแต่ดูแลด้านความสะอาด เป็นที่น่ากราบไหว้ มีบรรยากาศที่สงบไม่เอิกเทิกครึกโครม ทั้งยังเพิ่มการจัดวางดูแลธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์เสริมต่อจุดเด่นเป็นสำคัญในการท่องเที่ยวสายวัดป่าให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ถือเป็นดินแดนแห่งต้นกำเนิดพระสายวัดป่าที่มีประวัติปฏิบัติปทาน่าเลื่อมใสศรัทธานี้แก่นักท่องเที่ยวที่สนใจในการปฏิบัติธรรมของพระในสายวัดป่านี้ให้เข้ามาท่องเที่ยวศึกษาเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นจุดแข็งและสิ่งดึงดูดอีกด้านหนึ่งในการท่องเที่ยว

2. แนวทางการพัฒนาด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในงานวิจัยพบว่ามีพื้นที่ท่องเที่ยวที่ห่างไกลกัน ดังนั้นในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเวลาในการเดินทางจึงมีความสำคัญในการเข้าถึงส่วน การเดินทางค่อนข้างสะดวกสบาย เพราะมีถนนลาดยางเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวและมีป้ายบอกทาง แต่ป้ายบอกทางไปสถานที่ท่องเที่ยวอย่างน้อยอยู่ต้องมีการเพิ่มเติม ให้มากยิ่งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ให้เชื่อมโยงเข้าไปในวัดต่างๆ ที่นอกเหนือจากที่ปรากฏในงานวิจัย

3. แนวทางการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในส่วน of แนวทางการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทางวัดมีสถานที่จอดรถและสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ภายในวัดอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในส่วนการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทางวัดได้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลและรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะทางวัดได้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น สถานที่ปฏิบัติธรรม สถานที่ดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่พักอาศัย ห้องน้ำที่จอดรถ ร้านขายของต่างๆ ก็มีการพัฒนาและ ส่งเสริมอยู่เสมอ ห้องน้ำของสถานที่ท่องเที่ยวจะมีการแบ่ง เพศของนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจน เช่น ผู้หญิง ผู้ชาย หรือ พระภิกษุ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีในช่วงของเทศกาลสถานที่จอดรถไม่เพียงพอบริเวณใกล้วัดป่าทางวัดมีความสามารถขยายพื้นที่วัดได้โดยรอบเพราะมีพื้นที่ใช้สอยเพื่อการจัดการในด้านอำนวยความสะดวกได้เป็นอย่างดี ดังนั้นพื้นที่จึงถือเป็นจุดสำคัญในการให้ความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในวัดป่าได้เป็นอย่างดี

4. แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว สำหรับการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเฉพาะในส่วนของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การปฏิบัติธรรม การไหว้พระ และการสวดมนต์ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาภายในวัดอันเป็นสถานที่เอื้อต่อการได้พักผ่อนหย่อนใจทำให้จิตใจมีความสงบสุขเยือกเย็นเพราะเกิดจากการทำความดีทางกาย วาจาและจิตใจ

5. แนวทางการพัฒนาทรัพยากรทางด้านวัตถุ ทางวัดป่าจะต้องมีการทำนุบำรุงทรัพยากรให้มีความน่าเลื่อมใส น่าศรัทธาอยู่เสมอ โดยมีการตรวจสอบความเสียหายของทรัพยากรว่ามีความเสื่อมโทรมมากน้อยเพียงใด และจะมีการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญความร่มรื่นของป่าไม้ ควรมีการรักษาดูแล เอาใจใส่ไม่ให้เกิดการตาย หรือโดยไฟไหม้ ทั้งยังมีการปลูกป่าเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดความร่มรื่นเพราะถือเป็นจุดเด่นสำคัญของวัดป่า เป็นวัดอุทยานธรรมชาติที่สำคัญนั่นเอง

ด้านทรัพยากรบุคคล ก็มีการพัฒนาและส่งเสริมให้ความรู้ปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส ยึดหลักปฏิบัติตามครูบาอาจารย์สั่งสอน ถือพระธรรมวินัย การปฏิบัติธรรมที่เคร่งครัด รวมทั้งทางวัดควรส่งไปอบรมความรู้เพิ่มเติม เพื่อนำความรู้ที่ได้ศึกษานำมาพัฒนาและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ให้มีความน่าสนใจมากขึ้น

6. แนวทางการพัฒนาด้านการจัดการ แนวทางการพัฒนาด้านการจัดการในการปกครองเป็นลำดับขั้น และจะมีการแบ่งสายงานเพื่อที่จะได้มีการรับผิดชอบเป็นหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อที่จะได้นำความรู้ที่ตนเองมาใช้อย่างเต็มที่แต่บางคนอาจจะไม่ได้มีแค่ หน้าที่เดียวเพราะอาจจะมีความสามารถหลายอย่างดังนั้นการแบ่งงานต่างๆ ก็แล้วแต่สมควรของ

คนนั้นๆ ในด้านของแนวทางการทางการพัฒนาด้านการจัดการสำหรับวัดป่าเพื่อส่งเสริมธรรมปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยวที่ควรจัดหาบุคคลผู้มีความถนัดความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมจะเป็นการดียิ่ง

7. แนวทางการพัฒนาด้านกลยุทธ์ สำหรับแนวทางการพัฒนาด้านกลยุทธ์สร้างทางวัดป่าควรมีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างหน่วยงานของรัฐ บ้าน วัด และโรงเรียนได้ร่วมมือกับทางวัด โดยนักเรียน นักศึกษา ที่ได้รับการอบรมและได้รับความรู้แล้ว เป็นมีคฤศเทศก์ประจำวัดเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวที่มาเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาและทำบุญไหว้พระปฏิบัติธรรม รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลืองานทางวัดประชาชนได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

8. แนวทางการพัฒนาด้านอื่นๆ แนวทางการพัฒนาด้านอื่นๆ ทางวัดได้จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ อาทิ แผ่นพับแนะนำกิจกรรมหรือสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัดแบบง่ายๆ อาจบอกกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวัด ลักษณะทางกายภาพของวัด ประเพณีที่สำคัญของวัด สถานที่ท่องเที่ยวในวัดและกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนคู่มือในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักของสติปัฏฐาน 4 ประการ คือ กาย เวทนา จิต และธรรมอันแนวทางและเป็นองค์ความรู้ที่นักท่องเที่ยวควรได้มีความรู้และความเข้าใจและปฏิบัติได้อย่างถูกต้องต่อไป

ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ เพื่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยใช้การวิเคราะห์ SWOT พบว่า

จุดแข็ง (Strengths) ด้านสิ่งดึงดูดใจส่วนที่เป็นจุดแข็งพบว่า คุณสมบัตินด้านกายภาพของวัดป่าต่างมีความร่มรื่น สงบ สะอาด เป้าหมายของวัดป่า พระภิกษุสงฆ์จะเน้นการปฏิบัติจริงจังในเรื่องการปฏิบัติสมาธิภาวนา ขณะเดียวกันก็มุ่งพัฒนาคนในด้านจิตใจ ให้เข้าใจโลก รู้จักตัวเอง รู้จักความทุกข์ ยอมรับความจริงและปรับแนวทางการดำเนินชีวิตให้ได้อย่าอย่างมีความสุข ด้วยการพัฒนาจิตใจของตนและเกื้อกูลสังคม วัดป่าเป็นที่พึงพอใจ เป็นที่ฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาและเป็นปฏิบัติศาสนกิจ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดแข็งพบว่า วัดป่ามีการบริหารและการจัดการด้วยการแต่งตั้งคณะทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้ง่ายต่อการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม เช่น การจัดสถานที่ การอำนวยความสะดวก การบริการผู้ที่มาทำบุญหรือท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกจุดแข็งพบว่า ทางวัดมีสถานที่ท่องเที่ยวมีห้องน้ำเพียงพอต่อนักท่องเที่ยวและมีการแยกเพศของ นักท่องเที่ยวอย่างชัดเจน เช่นผู้หญิงผู้ชายและพระสงฆ์ ส่วนด้านสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธมีสถานที่จอดรถเพียงพอต่อนักท่องเที่ยวและมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวให้สวยงามอยู่เสมอ

จุดอ่อน (Weaknesses) วัดป่าส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ห่างไกลชุมชน การคมนาคมไปมา

ไม่ค่อยสะดวกนักกับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่จะต้องต่อรถเข้าไป นอกจากนี้ป้ายบอกทางที่จะเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดป่าบางที่มีจำนวนน้อย ถนนที่ใช้ในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังมีความคับแคบ ในบางเส้นทางและสถานที่จอดรถของแหล่งท่องเที่ยวเป็นแบบกลางแจ้ง ทำให้เวลาฝนตกก็ทำให้ไม่สะดวกกับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยว นอกจากนี้วัดป่าส่วนมากไม่มีร้านอาหารไม่มีบริการในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องออกมารับประทานภายนอกบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทั้งยังขาดการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบส่วนประเด็นของนักท่องเที่ยวที่เป็นฝรั่งนั้นพระภิกษุและสามเณรไม่สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการแนะนำการท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้

โอกาส (Opportunities) ทางภาครัฐหรือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ทราบถึงกิจกรรมต่างๆของทางวัดป่าในกิจกรรมการท่องเที่ยวและมีการช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมต่างๆทางภาคเอกชนที่มีความศรัทธาในด้านศาสนาก็ให้การพัฒนาและส่งเสริม ให้การท่องเที่ยวรู้จักเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่ทางภาคเอกชนจะสนับสนุนงานเกี่ยวกับศาสนาในด้านต่างๆที่ภาคส่วนนั้นสนใจ และโอกาสสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการท่องเที่ยวปัจจุบันคือ การเพิ่มทักษะทางภาษาให้แก่พระภิกษุและสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนภาษาอังกฤษให้มากขึ้น จนสามารถสื่อสารพูดคุยสนทนาได้

อุปสรรค (Threats) งบประมาณที่จะนำมาพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววัดป่ามีน้อย ทำให้ไม่สามารถกระจายงบประมาณหรือความช่วยเหลือไปได้ทุกที่หรือทุกแหล่งท่องเที่ยวที่ความจำเป็นและขอความช่วยเหลือเข้ามาในภาครัฐ แต่เป็นการยากที่จะได้งบประมาณในส่วนนี้ เพราะทางด้านอื่นก็มีความจำเป็นเช่นกัน ทำให้ทางแหล่งท่องเที่ยวในสายวัดป่าจะต้องมีการจัดกิจกรรมขึ้นเองเพื่อหารายได้ในการพัฒนาและส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งความร่มรื่นธรรมชาติภายในวัด ให้มีความน่ามั่นคงถาวร น่าสนใจอยู่เสมอ ด้านความรู้ความสามารถของผู้บริหารสถานที่ท่องเที่ยวหรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องยังมีความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงสายวัดป่านี้น้อยมาก เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เน้นการมาศึกษาเกี่ยวกับด้านศาสนา, ประวัติศาสตร์ มากกว่าเข้ามาสู่วิถีการท่องเที่ยวที่เข้าถึงการดำเนินตามวิถี จึงควรมีการส่งเสริมความรู้เพิ่มเติมให้กับเจ้าหน้าที่และบุคคลที่เกี่ยวข้องต่อไป

องค์ความรู้จากการศึกษา

กระบวนการส่งเสริมด้านกิจกรรมการท่องเที่ยววัดป่า พบว่า วัดป่ามีการฝึกอบรมสมาธิภาวนา การบรรพชาอุปสมบท การเผยแพร่ธรรมะ โดยมีป้ายคำสอนธรรมะภายในวัด การแจกหนังสือธรรมะ การสวดมนต์ การเทศนาฟังธรรม มีการจัดเตรียมอาหารและที่พัก

สำหรับผู้มาทำสมาธินอกจากนั้นยังมีการเผยแพร่ธรรมะทางวิทยุ โทรทัศน์ ทางเว็บไซต์ หนังสือธรรมะ และแผ่นซีดี ด้านทรัพยากรจุดแข็งพบว่า วัดป่ามีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยของ วัดตามบทบาทหน้าที่เป็น 3 เขต คือ 1. เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ 2. เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร และ 3. เขตธรณีสงฆ์หรือเขตสาธารณะไว้บริการชุมชน เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคาร สิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เป็นสถานที่ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้แสวงบุญได้มากเพราะพื้นที่เเยะนั้นเอง

นอกจากนั้นยังพบว่า นักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการทาง พระพุทธศาสนาที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น จึงควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ เพื่อ เสนอเป็นทางเลือกในการเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและวัดควรมี การส่งเสริมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมระยะสั้นแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศร่วมกันตามสถานที่ เหมาะสม เนื่องจากวัดบางวัดหรือวัดอื่นๆ ยังขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านภาษา หรืออาจมี การฝึกอบรมทักษะด้านภาษาแก่พระสงฆ์ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

วัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมหรือสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดของประเทศไทย ส่วนใหญ่มีความพร้อมในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยเป็นอย่างดี แต่ยังคง ทักษะและกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ดังนั้น หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันการศึกษา ควรมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างศักยภาพ ด้านการท่องเที่ยวและการให้ข้อมูลความรู้ในมิติการจัดการ

